

Xây dựng môi trường văn hóa sư phạm ở trường đại học hiện nay - tiếp cận từ vai trò của giảng viên

Lê Xuân Thủy*, Nguyễn Quang Bình**

Nhận ngày 25 tháng 2 năm 2023. Chấp nhận đăng ngày 22 tháng 8 năm 2023.

Tóm tắt: Bài viết tập trung làm rõ nội hàm môi trường văn hóa sư phạm trường đại học và vai trò giảng viên trong xây dựng môi trường văn hóa sư phạm trường đại học hiện nay. Đây là hệ thống giá trị vật chất, tinh thần, chuẩn mực, truyền thống, các thiết chế văn hóa và cảnh quan văn hóa hình thành trong quá trình phát triển của nhà trường, tạo nên bản sắc riêng, được thể hiện trong các hình thái vật chất, tinh thần và hoạt động của các thành viên trong trường đại học. Trên cơ sở đánh giá khái quát yêu cầu đổi mới căn bản, toàn diện giáo dục và đào tạo, tác giả đề xuất một số biện pháp chính nhằm tiếp tục phát huy vai trò giảng viên trong xây dựng môi trường văn hóa sư phạm trường đại học trong giai đoạn hiện nay.

Từ khóa: Giảng viên, môi trường văn hóa, sư phạm, trường đại học, vai trò.

Phân loại ngành: Văn hóa

Abstract: The paper focuses on clarifying the content of the university pedagogical cultural environment and the role of lecturers in developing such an environment at present. This is a system of material and non-material values, standards, traditions, cultural institutions and cultural landscapes formed during the development process of the university, creating its own identity, which is reflected in the material and non-material and operational forms of its members. On the basis of an overall assessment of the requirements for fundamental and comprehensive renovation in education and training, the authors propose a number of key measures to further bring the role of lecturers into play in developing pedagogical cultural environments of universities in the current period.

Keywords: Lecturers, cultural environment, pedagogy, university, role.

Subject classification: Culture

1. Đặt vấn đề

Xây dựng môi trường văn hóa là nội dung quan trọng trong xây dựng nhân cách con người, hình thành lối sống, nếp sống chuẩn mực, là yếu tố nền tảng xây dựng xã hội tốt đẹp, nhân văn, đồng thời, phản ánh sự tiến bộ xã hội. Trong hoạt động giáo dục và đào tạo, đặc trưng lớn nhất của môi trường văn hóa sư phạm là môi trường chứa đựng những khuôn mẫu hình thành, phát triển nhân cách con người. Ở các trường đại học, giảng viên chính là chủ thể - chủ đạo trong xây dựng môi trường văn hóa sư phạm lành mạnh, phong phú.

Bài viết tập trung luận giải một số vấn đề lý luận về môi trường văn hóa sư phạm ở trường đại học và vai trò giảng viên trong xây dựng môi trường văn hóa sư phạm trường đại học; xác định cơ sở lý luận và thực tiễn xây dựng môi trường văn hóa sư phạm ở trường đại học; và đề xuất một số giải pháp phát huy vai trò giảng viên trong xây dựng môi trường văn hóa sư phạm ở trường đại học hiện nay.

*,** Học viện Chính trị, Bộ Quốc phòng.

Email: binhcnxhkh@gmail.com

Bài viết sử dụng tổng hợp các phương pháp nghiên cứu của khoa học chuyên ngành, liên ngành, bao gồm các phương pháp chủ yếu như: logic - lịch sử, phân tích, tổng hợp, hệ thống hoá, khái quát hoá, phân tích tài liệu.

2. Môi trường văn hóa sư phạm ở trường đại học và vai trò giảng viên trong xây dựng môi trường văn hóa sư phạm trường đại học

2.1. Khái niệm “môi trường văn hóa”

Môi trường văn hóa là môi trường nhân tạo, do con người tạo ra, bên cạnh môi trường tự nhiên. Môi trường văn hóa chứa đựng những giá trị văn hóa do con người, cộng đồng dân tộc, nhân loại sáng tạo ra trong quá khứ cũng như trong hiện tại và tương lai. Môi trường văn hóa cũng là nơi diễn ra các hoạt động văn hóa của con người (hoạt động sáng tạo, lưu giữ, bảo quản, lan tỏa, truyền bá, thưởng thức, đánh giá các giá trị và sản phẩm văn hóa). Môi trường văn hóa là môi trường sống, sáng tạo và thụ hưởng văn hóa của con người. Con người là chủ thể của môi trường văn hóa, sáng tạo, thụ hưởng những giá trị (và cả phản giá trị) trong môi trường văn hóa. Ngược lại, môi trường văn hóa cũng có tác động nhiều mặt đến việc nhân hóa, văn hóa hóa con người. Xây dựng môi trường văn hóa là góp phần tạo nên môi trường sinh quyền nhân văn, nền tảng tinh thần tiên bộ và lành mạnh; làm tiền đề để xây dựng và hoàn thiện con người, bảo đảm an ninh con người, an ninh văn hóa, an ninh xã hội, góp phần thúc đẩy phát triển kinh tế - xã hội, nâng cao chất lượng đời sống vật chất và tinh thần của các tầng lớp nhân dân.

Xây dựng môi trường văn hóa có quan hệ mật thiết với việc xây dựng con người; xây dựng gia đình; xây dựng làng xã, cơ quan, đơn vị, doanh nghiệp văn hóa; xây dựng nông thôn mới, xây dựng đô thị văn minh; xây dựng môi trường xanh - sạch - đẹp; xây dựng Đảng và hệ thống chính trị trong sạch, vững mạnh; đấu tranh phòng, chống tham nhũng, tiêu cực và các tệ nạn xã hội; bảo đảm an ninh, trật tự an toàn xã hội; phát triển đồng bộ, hài hòa kinh tế và văn hóa ngay trong từng bước và từng chính sách phát triển, tạo lập và phát huy sức mạnh của “vốn văn hóa”, “sức mạnh mềm văn hóa” cho sự phát triển và tiên bộ xã hội. Xây dựng môi trường văn hóa là một trong những nhiệm vụ quan trọng hàng đầu của sự nghiệp xây dựng nền văn hóa Việt Nam tiên tiến, đậm đà bản sắc dân tộc. Điều đó đặt ra yêu cầu xây dựng môi trường văn hóa một cách toàn diện, thật sự trong sạch, lành mạnh, cải thiện điều kiện hưởng thụ văn hóa của nhân dân, để văn hóa thực sự là nền tảng tinh thần, nguồn lực nội sinh và động lực đột phá phát triển kinh tế - xã hội và hội nhập quốc tế.

2.2. Khái niệm và đặc điểm môi trường văn hóa sư phạm ở trường đại học

Môi trường văn hóa sư phạm ở trường đại học là hệ thống giá trị vật chất, tinh thần, chuẩn mực, truyền thống, các thiết chế và cảnh quan văn hóa hình thành trong quá trình phát triển của nhà trường, tạo nên bản sắc riêng, được thể hiện trong các hình thái vật chất, tinh thần và hoạt động của các thành viên trong trường đại học. Đó là sự tổng hòa các giá trị văn hóa vật chất, tinh thần do các thành viên sáng tạo và hưởng thụ, phù hợp với hoạt động sư phạm của nhà trường, chứa đựng và phát triển giá trị nhân cách cho các thành viên, định hướng cho mọi hoạt động của các thành viên nhằm xây dựng và nâng cao

chất lượng giáo dục và đào tạo; từ đó, tạo thành một chỉnh thể trong không gian, thời gian xác định, được hình thành, phát triển gắn với hoạt động giáo dục và đào tạo, thường xuyên tác động đến quá trình hình thành, nuôi dưỡng và hoàn thiện những phẩm chất của các chủ thể trong quá trình giáo dục và đào tạo ở các trường đại học.

Môi trường văn hóa sư phạm ở trường đại học có sự khác biệt so với môi trường văn hóa ở các tổ chức khác, cụ thể:

Về sản phẩm văn hóa vật chất và tinh thần: hệ thống thiết chế văn hóa trong trường đại học như thư viện, hội trường văn hóa, khán đài, sân khấu ngoài trời, khu thể dục thể thao... là thành tố không thể thiếu phục vụ nhiệm vụ giáo dục và đào tạo con người phát triển toàn diện. Đối tượng đào tạo của các trường đại học là sinh viên, chủ yếu ở lứa tuổi thanh niên hiếu động, có nhiều ước mơ, hoài bão, say mê học tập, tìm tòi sáng tạo, dễ tiếp thu cái mới, có nhu cầu giao lưu bạn bè, ham thích phong trào văn hóa, văn nghệ, thể dục thể thao. Do vậy, sản phẩm văn hóa tinh thần ở các trường đại học thể hiện trong các hoạt động xã hội tình nguyện, câu lạc bộ văn hóa, văn nghệ, thể dục thể thao khá sôi động.

Về mối quan hệ con người với con người: xét ở phương diện văn hóa xã hội, để đáp ứng nhiệm vụ trọng tâm, xuyên suốt là không ngừng nâng cao chất lượng giáo dục và đào tạo, trong mỗi trường đại học xuất hiện các mối quan hệ chính: quan hệ giữa người lãnh đạo, quản lý với giảng viên, sinh viên; quan hệ giữa giảng viên với giảng viên; quan hệ giữa giảng viên với sinh viên; quan hệ giữa sinh viên với sinh viên. Các mối quan hệ này được điều chỉnh bằng quy chế học tập và quy tắc ứng xử văn hóa của nhà trường. Đối tượng chủ yếu trong trường đại học là tầng lớp trí thức bị chi phối bởi quan hệ thầy - trò mang tính quy phạm. Thực hiện quy chế dân chủ ở cơ sở, các trường đã và đang phấn đấu: “Xây dựng mỗi trường học phải thực sự là một trung tâm văn hóa giáo dục, rèn luyện con người về lý tưởng, phẩm chất, nhân cách, lối sống; giáo dục truyền thống văn hóa cho thế hệ trẻ” (Ban Chấp hành Trung ương, 2014). Trường đại học là nơi tập trung sinh viên đến học tập, nghiên cứu khoa học chuẩn bị kiến thức, kỹ năng, hoàn thiện nhân cách, để ra trường, mỗi sinh viên lựa chọn theo đuổi một công việc phù hợp với nguyện vọng của mình.

Về nhân cách văn hóa của các cá nhân trong tổ chức: trong môi trường giảng dạy, học tập, nghiên cứu khoa học ở trường đại học đã hình thành các kiểu văn hóa: văn hóa quản lý, văn hóa giảng dạy, văn hóa học tập và văn hóa ứng xử, trong đó, văn hóa học tập là trung tâm. Sự mẫu mực của những người quản lý, sự mô phạm, trí tuệ của giảng viên, sự đam mê học tập, sáng tạo của sinh viên thông qua kết quả dạy và học, thái độ, hành vi, ngôn ngữ giao tiếp... đã tạo nên những nhân cách văn hóa cá nhân góp phần tích cực làm cho môi trường văn hóa của trường đại học lành mạnh, sạch, đẹp, an toàn, thân thiện.

Về cảnh quan môi trường: không gian cảnh quan của các trường đại học thường có diện tích khá rộng, kết hợp hài hòa yếu tố cảnh quan tự nhiên với các yếu tố cảnh quan nhân tạo tạo sự hấp dẫn, thể hiện đặc trưng của mỗi trường đại học ở những điểm nhấn bố cục, trang trí. Quy chuẩn và môi trường học tập tạo điều kiện thuận lợi để nhà trường thực hiện chương trình giáo dục văn hóa môi trường và tổ chức các hoạt động bảo vệ môi trường, góp phần hình thành ý thức bảo vệ môi trường sinh thái trong sinh viên, giảng viên và công nhân, viên chức.

Như vậy, có thể khái quát khung phân tích đánh giá xây dựng môi trường văn hóa sư phạm trường đại học hiện nay như sau: triển khai các văn bản chỉ đạo, pháp lý của cấp trên liên quan đến xây dựng môi trường văn hóa và xây dựng các quy định, quy chế, quy ước, quy tắc ứng xử văn hóa trong trường đại học. Xây dựng cảnh quan môi trường sinh thái nhân văn. Xây dựng và nâng cao chất lượng các sản phẩm văn hóa vật chất, tinh thần trong trường đại học. Xây dựng mối quan hệ con người với con người tình nghĩa, nhân văn, thân thiện với môi trường sinh thái trong mọi hoạt động của nhà trường. Lan tỏa giá trị đích thực của những nhân cách văn hóa trong môi trường văn hóa sư phạm. Thiết lập các tổ chức tự quản, giám sát việc xây dựng môi trường văn hóa; chấn chỉnh các hành vi và hoạt động văn hóa lệch chuẩn trong trường đại học. Tóm lại, xây dựng môi trường văn hóa sư phạm trường đại học cần được tiếp cận ở góc độ xây dựng văn hóa gắn với phát triển bền vững, đặt nhiệm vụ trọng tâm giảng dạy, học tập, nghiên cứu khoa học của các trường trong mối quan hệ với văn hóa - nền tảng tinh thần của xã hội, và mối quan hệ gắn bó hữu cơ với môi trường sinh thái nhân văn, góp phần hoàn thiện nhân cách con người.

Về thực chất, môi trường văn hóa sư phạm ở trường đại học là toàn bộ những giá trị vật chất và tinh thần được gắn kết với nhau thành một chỉnh thể thống nhất, tạo thành những điều kiện, hoàn cảnh hiện thực về văn hóa sư phạm cho quá trình hình thành, nuôi dưỡng và hoàn thiện nhân cách của các chủ thể trong quá trình giáo dục và đào tạo ở các giai đoạn phát triển nhất định. Những yếu tố cốt lõi cấu thành môi trường văn hóa trường đại học bao gồm: con người có trình độ văn hóa sư phạm, hệ thống các quan hệ ứng xử văn hóa sư phạm, hệ thống các hình thái hoạt động văn hóa sư phạm, hệ thống các thiết chế và cảnh quan văn hóa sư phạm. Các chủ thể trong môi trường văn hóa sư phạm trường đại học bao gồm: giảng viên, sinh viên, công chức và người lao động; trong đó, giảng viên - với vị trí và vai trò chủ thể - chủ đạo trong quá trình dạy học - là nhân tố quyết định hàng đầu trong xây dựng môi trường văn hóa sư phạm trường đại học lành mạnh, phong phú.

2.3. Vai trò giảng viên trong xây dựng môi trường văn hóa sư phạm ở trường đại học

“Nhiệm vụ của giáo dục là rất quan trọng và vẻ vang, vì nếu không có thầy giáo thì không có giáo dục” (Hồ Chí Minh, 2011, t.10: 345). Đội ngũ nhà giáo chính là lực lượng nòng cốt, trực tiếp, quyết định kết quả truyền thụ tri thức, bồi dưỡng kinh nghiệm thực tiễn, phát triển năng lực cho người học, bảo đảm cho người học sau khi tốt nghiệp có nền tảng tri thức vững vàng, kinh nghiệm thực tiễn phong phú, gắn sát với chức danh đào tạo. Cần “phát huy vai trò của gia đình, nhà trường và xã hội trong xây dựng văn hóa và hoàn thiện nhân cách con người” (Ban Chấp hành Trung ương, 2021). Xây dựng đội ngũ giảng viên vững mạnh là điều kiện quan trọng hàng đầu để đổi mới, nâng cao chất lượng giáo dục và đào tạo nói chung, xây dựng môi trường văn hóa sư phạm trường đại học nói riêng. Có thể khái quát vai trò giảng viên trong xây dựng môi trường văn hóa sư phạm trường đại học trên ba vấn đề cơ bản sau đây:

Một là, giảng viên là chủ thể xác định và xây dựng các hệ giá trị, chuẩn mực văn hóa sư phạm. Giảng viên có vị trí chủ đạo, có vai trò định hướng vô cùng quan trọng đối với sự tiếp nhận của sinh viên. Giáo dục và đào tạo trong trường đại học phụ thuộc tất yếu vào quan niệm giáo dục, tác phong mẫu mực và sự đoàn kết, thống nhất của tập thể giảng viên

trong hình thành, phát triển nhân sinh quan, giá trị quan đúng đắn, cao đẹp cho sinh viên và cho chính bản thân các giảng viên: “Xây dựng môi trường văn hóa một cách toàn diện ở gia đình, nhà trường, cộng đồng dân cư, trong các cơ quan đảng, nhà nước, đoàn thể, doanh nghiệp để văn hóa thực sự là động lực, đột phá phát triển kinh tế, xã hội, hội nhập quốc tế” (Đảng Cộng sản Việt Nam, 2021, t.1: 262). Môi trường văn hóa sư phạm trường đại học có tính tương tác do giảng viên và sinh viên cùng tạo ra, trong đó, giảng viên đóng vai trò chủ đạo. Tập thể giảng viên xác định, xây dựng các mục tiêu giá trị và chuẩn mực trong giao tiếp công việc, trong ứng xử cuộc sống, tạo ra bầu không khí tốt trong xây dựng môi trường văn hóa sư phạm trường đại học. Mỗi phát ngôn, hành vi của giảng viên đều ảnh hưởng rất lớn đến môi trường văn hóa sư phạm trường đại học. Việc dạy học của giảng viên ở các trường đại học là một loại hình công việc mang tính chuyên môn, chịu trách nhiệm truyền thụ tri thức và kỹ năng, bồi dưỡng tinh thần đổi mới sáng tạo, định hướng hoàn thiện nhân cách cho sinh viên. Quy chuẩn đạo đức, hành vi của giảng viên ảnh hưởng trực tiếp đến đồng nghiệp, sinh viên, nhà trường và xã hội. Sự ảnh hưởng, sức hấp dẫn từ nhân cách của giảng viên qua từng lời nói, hành động đại diện cho phương hướng môi trường văn hóa sư phạm trường đại học. Với các đồng nghiệp, đó là sự chia sẻ về chuyên môn, nghiệp vụ, cùng nỗ lực trong việc thực thi, hiện thực hóa các mục tiêu và sứ mệnh trường đại học. Với sinh viên, đó là truyền đạt kiến thức, chia sẻ và định hướng các giá trị và kỹ năng sống, bồi dưỡng nhân tài cho nhà trường và xã hội.

Hai là, giảng viên dẫn dắt, nêu gương trong thực hiện các giá trị, chuẩn mực văn hóa sư phạm. Giảng viên có tri thức sâu, rộng, phương pháp giảng dạy khoa học, tấm gương sáng về đạo đức, lối sống, tác phong làm việc, nêu gương trong mọi công việc, nói đi đôi với làm, thực sự là “tấm gương về đạo đức, tự học và sáng tạo”, đều mang tính định hướng giáo dục, tạo ra động lực học tập tốt, hứng thú say mê nghiên cứu ở sinh viên. Vì thế, hình ảnh, phong cách làm việc và lối sống của giảng viên ảnh hưởng lớn đến đồng nghiệp, sinh viên: “Nhiệm vụ của các cô giáo, thầy giáo rất nặng nề nhưng rất vẻ vang. Muốn làm tròn nhiệm vụ đó thì phải luôn luôn gương mẫu về mọi mặt, không ngừng bồi dưỡng đạo đức cách mạng, lập trường chính trị; phải ra sức đoàn kết giúp đỡ nhau cùng tiến bộ” (Hồ Chí Minh, 2011, t.14: 475). Giảng viên, thông qua các hoạt động sư phạm, trực tiếp định hướng, giáo dục các chuẩn mực, giá trị cho sinh viên, đảm bảo xây dựng môi trường văn hóa trường đại học phát triển lành mạnh. Trong quá trình giảng dạy, giảng viên không chỉ đơn thuần trang bị, định hướng, gợi mở tri thức, mà còn trao truyền tình thương, sự tâm huyết để kiến thức, văn hóa trở thành niềm tin, động lực thúc đẩy sinh viên điều chỉnh nhận thức, thái độ và hành vi, khơi dậy ý chí vượt qua khó khăn, chiếm lĩnh tri thức khoa học, đóng góp trí tuệ cho công cuộc xây dựng đất nước.

Ba là, giảng viên tiên phong đấu tranh phòng, chống nhận thức, hành vi phản giá trị, lệch chuẩn mực văn hóa sư phạm. Thực tiễn hiện nay cho thấy, “môi trường văn hóa, xã hội tiếp tục bị ô nhiễm bởi các tệ nạn xã hội, tham nhũng, tiêu cực” (Đảng Cộng sản Việt Nam, 2021, t.1: 84). Giảng viên là lực lượng nòng cốt phê phán, lên án các hiện tượng chà đạp lên giá trị, sứ mệnh thiêng liêng của nhà trường, thương mại hóa giáo dục, đề cao giá trị vật chất và đồng tiền, không sâu sát đối với quá trình dạy và học, hủy hoại môi trường văn hóa sư phạm trường đại học. Từ thực trạng “đạo đức, lối sống trong gia đình, học đường

và xã hội có mặt xuống cấp đáng lo ngại, gây bức xúc cho xã hội” (Đảng Cộng sản Việt Nam, 2021, t.2: 72), giảng viên tích cực, chủ động ngăn chặn, đẩy lùi vấn nạn bạo lực trường học, tình trạng vi phạm nguyên tắc thực hành dân chủ trường học, những luồng tư tưởng ngoại lai, cổ xúy cho lối sống nhanh, sống gấp, sống thử, sống chỉ biết hưởng thụ, các loại tà đạo,... Kịp thời ngăn chặn, phát hiện và loại trừ những biểu hiện tiêu cực, những hành vi lệch chuẩn, bảo đảm môi trường văn hóa sư phạm trường đại học lành mạnh, an toàn, thân thiện. Trong các hoạt động sư phạm, bản thân giảng viên tự điều chỉnh thái độ, hành vi, ứng xử, tự soi, tự sửa theo khuôn phép nghề nghiệp, từ đó, đạo đức, nhân cách được rèn luyện, phát triển toàn diện cả về nhận thức, thái độ chính trị, chuẩn mực hành vi đạo đức và tác phong, lối sống mô phạm. Giảng viên là người mẫu mực về chuyên môn, nhân cách, đạo đức, lối sống để làm tròn chức năng truyền tải tri thức, văn hóa, lấy cái tốt đẩy lùi cái xấu, góp phần phát triển nhân cách sinh viên.

3. Cơ sở lý luận và thực tiễn xây dựng môi trường văn hóa sư phạm ở trường đại học

Thứ nhất, trường đại học là một thiết chế văn hóa, một môi trường văn hóa sư phạm. Trường đại học là không gian chứa đựng những giá trị, hệ thống chuẩn mực - những yếu tố được con người chủ động tạo ra nhằm đạt được mục đích hình thành, phát triển nhân cách sinh viên. Môi trường văn hóa trường đại học là tổng thể các yếu tố tự nhiên và xã hội cần thiết cho hoạt động dạy - học, tạo thành môi trường vật chất và môi trường xã hội của nhà trường, bao gồm hạ tầng cơ sở vật chất phục vụ dạy - học; hệ thống mối quan hệ người - người; các quy định, quy tắc, được xây dựng và vận hành trong môi trường. Các thành tố cơ bản của môi trường văn hóa sư phạm trường đại học bao gồm có chủ thể và khách thể. Trong đó, chủ thể là giảng viên, sinh viên, cán bộ công nhân viên, khách thể là hệ thống các giá trị văn hóa, các hình thức vận động hóa, cảnh quan hóa.

Thứ hai, môi trường văn hóa sư phạm trường đại học ảnh hưởng trực tiếp, quyết định đến chất lượng giáo dục và đào tạo của nhà trường. Trong xu thế hội nhập, cạnh tranh gay gắt, các trường đại học không thể không tích lũy và phát huy giá trị văn hóa, thể hiện qua việc tạo động lực làm việc, điều phối kiểm soát hành vi cá nhân, hạn chế tiêu cực và xung đột... Môi trường văn hóa sư phạm trường đại học biểu hiện cụ thể với các thành tố cơ bản như giá trị văn hóa trong nhà trường, quan hệ văn hóa trong nhà trường, hoạt động sáng tạo và hưởng thụ văn hóa trong nhà trường (hoạt động văn hóa, nghệ thuật, hoạt động thể dục thể thao và các hoạt động giáo dục chính trị, tư tưởng...), cảnh quan và cơ sở vật chất phục vụ hoạt động giáo dục và đào tạo. Văn hóa sư phạm trường đại học là văn hóa của một tổ chức, là tập hợp các chuẩn mực, giá trị, niềm tin và hành vi ứng xử của một tổ chức tạo nên sự khác biệt của những thành viên của tổ chức này với các thành viên của tổ chức khác.

Thứ ba, môi trường văn hóa sư phạm trường đại học có mối quan hệ biện chứng với các môi trường chính trị, kinh tế, xã hội... Đây là những yếu tố văn hóa bên ngoài, ảnh hưởng đến sự hình thành văn hóa của cá nhân, tập thể, tổ chức nhà trường. Xây dựng môi trường văn hóa sư phạm trường đại học lành mạnh giúp thực hiện hoạt động của nhà trường là hoạt động giáo dục, với mục tiêu đảm bảo chất lượng giáo dục theo định hướng phát triển nhân cách con người Việt Nam, đáp ứng yêu cầu phát triển bền vững đất nước. Quá trình hình thành và phát triển nhân cách của giảng viên, sinh viên, cán bộ công nhân viên,

diễn ra ở cả gia đình, nhà trường và xã hội. Trong đó, việc giáo dục nếp sống văn hóa cho sinh viên trong học tập, sinh hoạt, văn hóa, tiêu dùng và trong ứng xử giữ vai trò quan trọng. Vì vậy, xây dựng môi trường văn hóa sư phạm trường đại học cần tính đến sự thống nhất biện chứng với xây dựng môi trường văn hóa trong gia đình cũng như các môi trường văn hóa trong xã hội.

Thứ tư, thực trạng môi trường văn hóa sư phạm trường đại học hiện nay rất đa dạng, phong phú và không ngừng biến đổi, có mặt rất phức tạp, lệch chuẩn. Mục tiêu tổng quát nhiệm vụ giáo dục, phát triển con người là: “Giáo dục con người Việt Nam phát triển toàn diện và phát huy tốt nhất tiềm năng, khả năng sáng tạo của mỗi cá nhân; yêu gia đình, yêu Tổ quốc, yêu đồng bào; sống tốt và làm việc hiệu quả” (Ban Chấp hành Trung ương, 2013). Có thể thấy, trường đại học có vai trò quan trọng trong phát triển con người Việt Nam đáp ứng yêu cầu phát triển bền vững đất nước, vì vậy, nhiệm vụ xây dựng môi trường văn hóa sư phạm lành mạnh phải được đặt lên hàng đầu, là nhiệm vụ trọng tâm. Chương trình giáo dục bậc đại học được thiết kế theo dạng tín chỉ, đề cao tính độc lập, tự chủ của người học trong việc lĩnh hội kiến thức, giải quyết các mối quan hệ xã hội, tập thể trong nhà trường. Bên cạnh việc đề cao tính độc lập, tự chủ trong giáo dục, môi trường giáo dục đại học có sự phức tạp, đa dạng, sinh viên đến từ nhiều địa phương với những điều kiện kinh tế, văn hóa, xã hội khác nhau dẫn đến sự khác biệt về văn hóa, tầng lớp khá rõ nét, các mối quan hệ xã hội gia tăng và có chiều hướng đa dạng, phức tạp hơn. Thực trạng môi trường văn hóa sư phạm trường đại học hiện nay đặt ra nhiều vấn đề cần giải quyết. Các giá trị văn hóa trong nhà trường như tinh thần hiếu học, tôn sư trọng đạo... có mặt đang bị xem nhẹ, bị chi phối bởi nền kinh tế thị trường. Mối quan hệ ứng xử giữa thầy và trò có khía cạnh ngày càng xa rời chuẩn mực đạo đức, quy tắc ứng xử... Thực trạng trên cho thấy cần thiết phải xây dựng môi trường văn hóa sư phạm trường đại học hiện nay, tôn vinh những giá trị văn hóa tốt đẹp, tạo ra những quy tắc, chuẩn mực chung về ứng xử văn hóa của sinh viên, giảng viên, tạo không gian văn hóa lành mạnh trong nhà trường.

4. Một số giải pháp phát huy vai trò giảng viên trong xây dựng môi trường văn hóa sư phạm ở trường đại học hiện nay

Xây dựng môi trường văn hóa lành mạnh là một trong những nhiệm vụ quan trọng hàng đầu của sự nghiệp xây dựng nền văn hóa Việt Nam tiên tiến, đậm đà bản sắc dân tộc, nhằm “tạo ra ở các đơn vị cơ sở (gia đình, làng, bản, xã, phường, khu tập thể, cơ quan, xí nghiệp, nông trường, lâm trường, trường học, đơn vị bộ đội...), các vùng dân cư (đô thị, nông thôn, miền núi...) đời sống văn hóa lành mạnh, đáp ứng nhu cầu văn hóa đa dạng và không ngừng tăng lên của nhân dân” (Đảng Cộng sản Việt Nam, 1998: 59-60). Trước sự phát triển mạnh mẽ của khoa học công nghệ và yêu cầu đổi mới căn bản, toàn diện giáo dục và đào tạo, nâng cao chất lượng nguồn nhân lực, phát triển con người, Đại hội XIII của Đảng khẳng định giải pháp nâng cao chất lượng đội ngũ nhà giáo là khâu then chốt có tính quyết định đến thực hiện mục tiêu phát triển giáo dục và đào tạo, trong đó có xây dựng môi trường văn hóa sư phạm: “Chú trọng đào tạo, đào tạo lại đội ngũ giáo viên đáp ứng yêu cầu đổi mới căn bản, toàn diện giáo dục, đào tạo” (Đảng Cộng sản Việt Nam, 2021, t.1: 232). Để phát huy vai trò giảng viên trong xây dựng môi trường văn hóa sư phạm trường đại học hiện nay, cần tập trung thực hiện có hiệu quả một số giải pháp cơ bản sau đây:

Một là, tiếp tục nâng cao nhận thức, trách nhiệm của các tổ chức, các lực lượng gắn với tổ chức thực hiện chặt chẽ, khoa học quy trình, phương thức tuyển chọn, đào tạo, quy hoạch, sử dụng đội ngũ giảng viên.

Đẩy mạnh tuyên truyền, giáo dục, làm cho mọi tổ chức, lực lượng trong các trường đại học nắm vững quan điểm, chủ trương, phương châm xây dựng, phát triển đội ngũ nhà giáo của Đảng và Nhà nước, đặc biệt là nhận thức sâu sắc vị trí, tầm quan trọng của việc chăm lo xây dựng đội ngũ giảng viên có đủ trình độ, năng lực hoàn thành tốt nhiệm vụ giáo dục và đào tạo trong tình hình mới. Chú trọng quán triệt, triển khai thực hiện thực chất, có hiệu quả quan điểm phát triển đội ngũ nhà giáo theo tinh thần Nghị quyết Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ XIII của Đảng và các Nghị quyết, Chỉ thị, Kết luận, Quyết định của Đảng và Nhà nước (Nghị quyết số 29-NQ/TW; Chỉ thị số 40/2004/CT-TW; Kết luận số 50-KL/TW; Luật Giáo dục năm 2019; Quyết định số 33/QĐ-TTg; Quyết định số 732/QĐ-TTg; Quyết định số 89/QĐ-TTg; Chỉ thị số 24/CT-TTg; Nghị định số 71/2020/NĐ-CP; Nghị quyết số 102/NQ-CP). Kịp thời điều chỉnh, chuẩn hóa nội dung, chương trình đào tạo trường đại học theo hướng phù hợp với từng đối tượng sinh viên, sát thực tiễn: “Chuyển mạnh quá trình giáo dục từ chủ yếu trang bị kiến thức sang phát triển toàn diện năng lực và phẩm chất người học; từ học chủ yếu trên lớp sang tổ chức hình thức học tập đa dạng, chú ý dạy và học trực tuyến, qua internet, truyền hình, các hoạt động xã hội, ngoại khóa, nghiên cứu khoa học; giáo dục nhà trường kết hợp với giáo dục gia đình và giáo dục xã hội. Đào tạo con người theo hướng có đạo đức, kỷ luật, kỷ cương, ý thức trách nhiệm công dân, xã hội; có kỹ năng sống, kỹ năng làm việc, ngoại ngữ, công nghệ thông tin, công nghệ số, tư duy sáng tạo và hội nhập quốc tế” (Đảng Cộng sản Việt Nam, 2021, t.1: 232-233). Đồng thời, tiếp tục tập trung thực hiện hiệu quả các chương trình, đề án về xây dựng văn hóa trong trường học, tăng cường giáo dục lý tưởng cách mạng, đạo đức, lối sống, kỹ năng sống, khơi dậy khát vọng cống hiến, nâng cao sức khỏe học đường cho học sinh, sinh viên và xây dựng xã hội học tập, như theo tinh thần Quyết định số 1299/QĐ-TTg ngày 03/10/2018, Quyết định số 1373/QĐ-TTg ngày 30/7/2021, Quyết định số 1660/QĐ-TTg ngày 02/10/2022, Quyết định số 1895/QĐ-TTg ngày 11/11/2021, Quyết định số 311/QĐ-TTg ngày 05/3/2022, Chỉ thị số 08/CT-TTg ngày 01/6/2022.

Xác định rõ chủ trương, giải pháp thực hiện quy hoạch đội ngũ giảng viên gắn với các khâu đánh giá, tuyển chọn, đào tạo, sử dụng, quản lý cán bộ. Xây dựng kế hoạch, điều chỉnh, bổ sung quy hoạch và tuyển chọn đội ngũ giảng viên; thực hiện công khai, dân chủ trong đào tạo, sử dụng, đề bạt, bổ nhiệm. Về nguồn tuyển chọn, chú trọng xét tuyển chọn số sinh viên tốt nghiệp loại khá, giỏi, có đủ tiêu chuẩn về phẩm chất, năng lực, sức khỏe và nguyện vọng. Kiên quyết đưa ra khỏi ngành những giảng viên không đủ tiêu chuẩn về phẩm chất chính trị, đạo đức, hạn chế về trình độ chuyên môn, nghiệp vụ. Về số lượng, chú trọng phân bổ đủ theo yêu cầu tổ chức, biên chế, bảo đảm vừa có lực lượng cơ bản, chủ yếu, vừa có lực lượng dự bị. Về chất lượng, tăng cường tổ chức bồi dưỡng kiến thức toàn diện về chuyên môn, năng lực sư phạm, tác phong, phương pháp công tác, khả năng vận dụng lý luận với thực tiễn gắn với tự học, tự rèn của đội ngũ giảng viên. Về cơ cấu, tập trung củng cố, kiện toàn đội ngũ giảng viên theo hướng “chuẩn hóa, trẻ hóa”, bảo đảm có sự kế thừa và kết hợp vững chắc giữa các độ tuổi, trình độ học vấn, kinh nghiệm thực tiễn.

Hai là, tăng cường rèn luyện, bồi dưỡng đội ngũ giảng viên vững vàng về lý luận, phong phú về thực tiễn, chuẩn mực về phương pháp, tác phong công tác.

Chú trọng đào tạo, bồi dưỡng, trang bị cho đội ngũ giảng viên ở các trường đại học có trình độ, năng lực toàn diện, kiến thức chuyên sâu theo lĩnh vực, môn học giảng dạy và kỹ năng, phương pháp sư phạm tốt; khả năng tư duy khoa học, sáng tạo, biết gắn lý thuyết với thực hành, lý luận với thực tiễn. Đặc biệt chú trọng khơi dậy, phát huy lòng yêu nghề, vinh dự, trách nhiệm, luôn là một tấm gương tiêu biểu về phẩm chất đạo đức, lối sống, tích cực, sáng tạo; không ngừng nâng cao trình độ học vấn, kỹ năng, phương pháp sư phạm và kinh nghiệm thực tiễn: “Các cô, các chú là những thầy giáo, những cán bộ giáo dục đều phải luôn luôn cố gắng học thêm, học chính trị, học chuyên môn. Nếu không tiến bộ mãi thì sẽ không theo kịp đà tiến chung, sẽ trở thành lạc hậu” (Hồ Chí Minh, 2011, t.10: 273-274). Nâng cao kiến thức thực tiễn, nắm chắc đối tượng sinh viên, giảng dạy sát yêu cầu nghề nghiệp, chức trách của sinh viên sau khi tốt nghiệp ra trường.

Tổ chức chặt chẽ các lớp tập huấn nghiệp vụ sư phạm, nhất là các phương pháp dạy học tích cực; cập nhật các thông tin về tình hình thế giới và trong nước. Xây dựng kế hoạch và tổ chức nghiêm túc, có chất lượng các hội thi, các hoạt động phương pháp gắn với tăng cường mở các lớp học ngoại ngữ, tin học cho đội ngũ giảng viên. Chú trọng bồi dưỡng khả năng ứng dụng hiệu quả công nghệ thông tin vào công tác giảng dạy, đồng thời, coi trọng hướng dẫn, rèn luyện kỹ năng thực hành cho sinh viên, nhất là khả năng tự nghiên cứu, vận dụng linh hoạt, sáng tạo khi thực tiễn có sự thay đổi, phát triển. “Đẩy mạnh việc “Học tập và làm theo tư tưởng, đạo đức, phong cách Hồ Chí Minh”; thực hiện nghiêm các quy định về nêu gương đối với cán bộ, đảng viên, nhất là với cán bộ lãnh đạo, người đứng đầu các tổ chức trong hệ thống chính trị, đội ngũ những người làm công tác giáo dục” (Ban Chấp hành Trung ương, 2020). Tăng cường hoạt động khảo sát, lấy ý kiến phản hồi của các cơ sở, tổ chức, doanh nghiệp, cá nhân sử dụng về chất lượng làm việc của sinh viên sau khi tốt nghiệp; kịp thời điều chỉnh chương trình, nội dung đào tạo phù hợp và sát thực tiễn.

Ba là, chú trọng tạo lập môi trường sư phạm thuận lợi, nhất là môi trường làm việc và chính sách đãi ngộ cho đội ngũ giảng viên.

Quan tâm xây dựng môi trường sư phạm ở các trường đại học lành mạnh, tạo lập không gian sáng, xanh, sạch, đẹp, trang bị đầy đủ các thiết bị hiện đại cần thiết phục vụ cho hoạt động giảng dạy, học tập, nghiên cứu khoa học: “Xây dựng và thực hiện các chuẩn mực văn hóa trong lãnh đạo, quản lý. Chú trọng xây dựng môi trường văn hóa công sở lành mạnh, dân chủ, đoàn kết, nhân văn; đẩy lùi bệnh quan liêu, bè phái, mất đoàn kết, chủ nghĩa cơ hội và thực dụng” (Đảng Cộng sản Việt Nam, 2021, t.1: 144). Duy trì nghiêm các quy chế, quy định trong giáo dục và đào tạo, xây dựng bầu không khí dân chủ, kỷ cương, văn hóa, đoàn kết, thống nhất, yêu thương, giúp đỡ nhau cùng hoàn thành nhiệm vụ; giải quyết hài hòa mối quan hệ giữa các lực lượng sư phạm, nhất là mối quan hệ giữa giảng viên và sinh viên. Thực hiện tốt công tác thi đua, khen thưởng, xây dựng, nhân rộng tập thể, cá nhân giảng viên xuất sắc, mô hình, cách làm hiệu quả, điển hình tiên tiến trong công tác giáo dục và đào tạo.

“Đổi mới mạnh mẽ chính sách đãi ngộ, chăm lo xây dựng đội ngũ giảng viên và cán bộ quản lý giáo dục là khâu then chốt. Sắp xếp, đổi mới căn bản hệ thống các cơ sở đào tạo sư phạm, thực hiện đồng bộ các cơ chế, chính sách và giải pháp để cải thiện mức sống, nâng cao

trình độ và chất lượng đội ngũ nhà giáo và cán bộ quản lý giáo dục” (Đảng Cộng sản Việt Nam, 2021, t.1: 139). Thường xuyên quan tâm, chăm lo, nâng cao đời sống vật chất, tinh thần, thực hiện tốt các chế độ, chính sách của Đảng và Nhà nước; quan tâm đúng mức, hài hòa, hợp lý đến các vấn đề thiết cho đội ngũ giảng viên, tạo môi trường sư phạm lành mạnh, tốt đẹp, giúp đội ngũ giảng viên ở các trường đại học yên tâm phấn đấu, vươn lên hoàn thành tốt nhiệm vụ: “Có cơ chế, chính sách, giải pháp để xây dựng môi trường văn hóa thật sự trong sạch, lành mạnh, cải thiện điều kiện hưởng thụ văn hóa của nhân dân” (Đảng Cộng sản Việt Nam, 2021, t.1: 144). Xây dựng các trường đại học thực sự là môi trường văn hóa sư phạm trong sạch, lành mạnh; là môi trường giáo dục văn hóa, rèn luyện toàn diện về lý tưởng, phẩm chất, nhân cách, lối sống, thể chất, giáo dục truyền thống lịch sử, văn hóa và truyền thống cách mạng cho sinh viên.

5. Kết luận

Môi trường văn hóa sư phạm chính là linh hồn cho sự phát triển của các trường đại học, phản ánh tinh thần học tập, bản sắc và theo đuổi giá trị của nhà trường. “Nếu không có thầy giáo dạy dỗ cho con em nhân dân, thì làm sao mà xây dựng chủ nghĩa xã hội được? Vì vậy, nghề thầy giáo rất là quan trọng, rất là vẻ vang” (Hồ Chí Minh, 2011, t.14: 402). Giảng viên là chủ thể - chủ đạo trong xây dựng môi trường văn hóa sư phạm ở trường đại học. Việc nhận thức đúng đắn vị trí, ý nghĩa và phát huy tối đa vai trò đặc biệt của giảng viên trong xây dựng môi trường văn hóa sư phạm ở trường đại học sẽ góp phần nâng cao chất lượng giáo dục và đào tạo, xây dựng văn hóa xã hội lành mạnh, tiến bộ và hiện đại.

Tài liệu tham khảo

Ban Chấp hành Trung ương. (2013). *Nghị quyết số 29-NQ/TW về Đổi mới căn bản, toàn diện giáo dục và đào tạo, đáp ứng yêu cầu công nghiệp hóa, hiện đại hóa trong điều kiện kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa và hội nhập quốc tế*. Hà Nội.

Ban Chấp hành Trung ương. (2014). *Nghị quyết số 33-NQ/TW về Xây dựng và phát triển văn hóa, con người Việt Nam đáp ứng yêu cầu phát triển bền vững đất nước*. Hà Nội.

Ban Chấp hành Trung ương. (2020). *Kết luận số 76-KL/TW về Tiếp tục thực hiện Nghị quyết số 33-NQ/TW của Đảng khóa XI về xây dựng và phát triển văn hóa, con người Việt Nam đáp ứng yêu cầu phát triển bền vững đất nước*. Hà Nội.

Ban Chấp hành Trung ương. (2021). *Báo cáo Kế thừa, phát huy truyền thống văn hóa dân tộc; xây dựng, phát triển văn hóa sau 35 năm tiến hành công cuộc đổi mới đất nước; các định hướng, giải pháp chủ yếu nhằm phát triển văn hóa, con người Việt Nam theo tinh thần Nghị quyết Đại hội XIII của Đảng*. Hà Nội.

Đảng Cộng sản Việt Nam. (1998). *Văn kiện Hội nghị lần thứ năm Ban Chấp hành Trung ương khóa VIII*. Nxb Chính trị quốc gia Sự thật.

Đảng Cộng sản Việt Nam. (2021). *Văn kiện Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ XIII*. t.1,2. Nxb. Chính trị quốc gia Sự thật.

Hồ Chí Minh toàn tập. t.10,14,15. 2011. Nxb. Chính trị quốc gia Sự thật.